

Majetkové škody

I. ÚS 670/02

> Autonomie vůle, specificky ztělesněná autonomií smluvní, tj. ve volnosti uzavírání smluv, nemůže znamenat pouze volnost výběru typů smluv, výběru smluvního partnera, utváření obsahu smluv, volnosti formy, ale znamená i možnost svobodně se dohodnout na zániku smluvního vztahu a na případných následcích dohody o zrušení smlouvy. <

Ústavní soud

rozhodl dnešního dne v senátě ve věci ústavní stížnosti stěžovatele A. M., zastoupeného Mgr. P. P., advokátem, proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 16. 8. 2002, čj. 51 Co 178/2002 - 115, a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 15. 11. 2001, čj. 42 C 241/98 - 93, za účasti Ing. P. Š., zastoupeného Mgr. Ing. M. P., advokátem, jako vedlejšího účastníka, takto:

I. Rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 16. 8. 2002, čj. 51 Co 178/2002 - 115, a rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 15. 11. 2001, čj. 42 C 241/98 - 93, bylo zasaženo do základních práv stěžovatele, garantovaných čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR, čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Rozsudky Městského soudu v Praze ze dne 16. 8. 2002, čj. 51 Co 178/2002 - 115, a Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 15. 11. 2001, čj. 42 C 241/98 - 93, se zrušují.

Odůvodnění

Stěžovatel se svou ústavní stížností, podanou na poště dne 20. 11. 2002, domáhal zrušení v záhlaví uvedených rozsudků Městského soudu v Praze (dále jen "městský soud") a Obvodního soudu pro Prahu 4 (dále jen "obvodní soud"). Ve stížnosti uvedl, že uzavřel dne 26. 3. 1997 s Ing. P. Š. (dále jen "vedlejší účastník"), jako objednatel, smlouvu o dílo (položení dřevěných vlysů - parket na betonovou podlahu bytě vedlejšího účastníka) podle § 631 - § 656 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "ObčZ"). Cena díla byla ujednána ve výši 215 000,- Kč. Vedlejší účastník zaplatil stěžovateli zálohu ve výši 189 500,- Kč. Týden po jejich položení se při obrušování vlysy začaly uvolňovat a odlepovat. Stěžovatel vlysy nalepil znovu, poté se celá podlaha začala vlnit a odlepovaly se i další vlysy, částečně i s betonem. Na základě dohody s vedlejším účastníkem stěžovatel vlysy z větší části podlahy demontoval a vlysy zůstaly položeny jen na ploše 9,2 m². Dne 18. 8. 1997 se stěžovatel s vedlejším účastníkem písemně dohodli na zrušení shora uvedené smlouvy o dílo s tím, že se rozhodli bez výhrad respektovat názor Státního zkušebního ústavu stavebního a technického o příčině odlepení vlysů. V případě jednoznačného zavinění stěžovatele se stěžovatel zavázal zaplatit vedlejšímu účastníkovi částku 189 500,- Kč. Zkušební ústav v posudku konstatoval, že podlaha je zcela nevyhovující pro jakoukoli úpravu. K odlepení vlysů tedy, podle stěžovatele, nedošlo jeho vinou, a to ani z nedbalosti, proto vedlejšímu účastníkovi nevznikl nárok na zaplacení a smlouva o dílo byla bez dalšího zrušena.

Následně vedlejší účastník podal proti stěžovateli žalobu na zaplacení 189 500,- Kč s přísl., o které rozhodl Obvodní soud pro Prahu 4 rozsudkem ze dne 3. 3. 2000, čj. 42 C 241/98

- 30, tak, že stěžovateli uložil povinnost zaplatit vedlejšímu účastníkovi 177 365,20 Kč a do částky 4 389,90 Kč žalobu zamítl. Po odvolání stěžovatele Městský soud v Praze usnesením ze dne 7. 9. 2000 rozsudek obvodního soudu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Obvodní soud se v dalším řízení neřídil závazným právním názorem odvolacího (městského) soudu a rozsudkem ze dne 15. 11. 2001, čj. 42 C 241/98 - 93, žalobě opět vyhověl. Proti tomuto rozsudku podal stěžovatel opět odvolání, o kterém rozhodl městský soud dne 16. 8. 2002 a rozsudkem čj. 51 Co 178/2002 - 115 rozsudek obvodního soudu potvrdil. Změnil tak svůj právní názor, aniž došlo ke změně skutkových okolností.

Obecné soudy obou stupňů porušily, podle stěžovatele, jeho ústavně zaručené právo, garantované čl. 90, čl. 95 odst. 1 Ústavy ČR a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina"). Stěžovatel odkázal na ustanovení § 226 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "OSŘ"), podle kterého, bylo-li rozhodnutí zrušeno a věc vrácena k dalšímu řízení, je soud prvního stupně vázán závazným právním názorem odvolacího soudu. Městský soud v prvním rozhodnutí (usnesení ze dne 7. 9. 2000, sp. zn. 51 Co 295/2000) vyslovil, podle stěžovatele, závazný právní názor, že úkon ze dne 18. 8. 1997 je třeba posuzovat jako odstoupení vedlejšího účastníka od smlouvy podle § 642 odst. 1 občanského zákoníku (dále jen "ObčZ"), podle něhož je objednatel povinen zaplatit zhotoviteli částku za práce již vykonané, nemůže-li zhotovitel jejich výsledky využít jinak a nahradit mu účelně vynaložené náklady. Obvodní soud v druhém rozsudku uvedl, že se tímto právním názorem necítil být vázán, neboť již ze samotné první věty dodatku ke smlouvě datovaného dnem 18. 8. 1997 je zřejmé, že se jednalo o dvoustranný právní úkon. Řízení před obecnými soudy tak nebylo spravedlivé. Obecné soudy také podle stěžovatele nerespektovaly ustanovení § 132 OSŘ a jejich právní závěry se nezakládají na hodnocení všech důkazů, které byly v řízení provedeny. Nevypořádaly se zejména s rozporem mezi důkazy, tj. mezi posudkem Státního zkušebního ústavu stavebního a technického, vypracovaným bezprostředně po položení vlysů a znaleckým posudkem Ing. J. H. ze dne 4. 4. 1998. Posudek Ing. J. H. vycházel pouze z posudku Státního zkušebního ústavu stavebního a technického, z kopie smlouvy o dílo s dodatkem ze dne 18. 8. 1997, jediného vzorku použitého vlysu a technologických podkladů výrobce betonové stěrky a normových podkladů pro parketářské práce. Vzhledem k provedení opravy betonových vrstev a vzhledem k použitým podkladům nemohl znalec učinit logický závěr o příčině odlepení vlysů. Obecné soudy se podle stěžovatele také nezabývaly tím, zda dvoustranný právní úkon účastníků sporu ze dne 18. 8. 1997, jímž doplnili svou smlouvu o dílo (dále jen "dodatek ke smlouvě"), nesplňuje náležitosti dohody o narovnání podle ustanovení § 585 - § 587 a § 35 odst. 2 ObčZ.

V souladu s ustanovením § 42 odst. 3, 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "zákon o Ústavním soudu"), byla vyžádána vyjádření účastníků řízení a vedlejšího účastníka.

Obvodní soud uvedl, že stěžovatel přehlíží skutečnost, že odvolací soud přezkoumával rozsudek ze dne 15. 11. 2001 jen v mezích podaného odvolání. To, co nyní stěžovatel uvádí ve stížnosti, měl uvést již v odvolání.

Městský soud ve vyjádření zmínil, že obvodní soud se ve svém rozsudku ze dne 15. 11. 2001, čj. 42 C 241/98 - 93, neřídil právním názorem odvolacího soudu, uvedeným v jeho předchozím zrušovacím usnesení. Odvolací soud poté dodatek ke smlouvě ze dne 18. 8. 1997 posoudil jako odstoupení od smlouvy, tedy nikoli jako dohodu o narovnání. Z toho následně dovodil povinnost účastníků vrátit si plnění ze zrušené smlouvy. Odvolací soud tedy vycházel

z jiné právní konstrukce než stěžovatel. Při této konstrukci se posudky zkušebního ústavu a znalce staly pro posouzení věci nerozhodnými. Stěžovatel nebyl postupem městského soudu zkrácen na svých ústavně zaručených právech.

Vedlejší účastník sdělil, že posudek zkušebního ústavu byl vypracován v květnu 1997, tj. před uzavřením dodatku ke smlouvě o dílo. Posudek neřešil otázku zavinění stěžovatele, řešil pouze kvalitu betonu, která neměla vliv na nesprávný technologický postup stěžovatele. Stěžovatel v řízení před obecnými soudy nepředložil další důkazy a nezpochybnil posudek Ing. J. H. Neunesl důkazní břemeno a nyní uvádí nové skutečnosti.

Ústavní soud přezkoumal formální náležitosti ústavní stížnosti, nutné k jejímu meritornímu projednání. Stěžovatel podal návrh na zahájení řízení před Ústavním soudem ve lhůtě stanovené zákonem [§ 72 odst. 2 zákona o Ústavním soudu]. Ústavní stížnost je podána oprávněnou osobou [§ 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu], nejedná se ani o návrh nepřijatelný [§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu] a Ústavní soud je k projednání návrhu příslušný [§ 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. I v ostatním splňuje návrh formální náležitosti [§ 30 odst. 1 , § 34 odst. 1 zákona o Ústavním soudu]. Ústavní stížnost byla tedy po formální stránce shledána bez vad a jako způsobilá dalšího přezkoumávání.

Další podmínkou meritorního projednání ústavní stížnosti je, že nejde o návrh zjevně neopodstatněný. Opodstatněností ústavní stížnosti se přitom v řízení před Ústavním soudem rozumí, že rozhodnutí, které je stížností napadeno, je způsobilé porušit ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele. Po přezkoumání ústavní stížnosti dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

Ústavní soud zjistil ze spisu sp. zn. 42 C 241/98 Obvodního soudu pro Prahu 4, že dne 21. 8. 1998 podal vedlejší účastník proti stěžovateli žalobu na zaplacení 189 500,- Kč. Obvodní soud prvním rozsudkem ze dne 3. 2. 2000, čj. 42 C 241/98 - 30, žalobě vyhověl v částce 177 365,20 Kč, v částce 4 389,80 Kč žalobu zamítl a o částce 7 745,- Kč řízení zastavil. V odůvodnění konstatoval, že na základě dodatku ke smlouvě ze dne 18. 8. 1997 účastníci odstoupili od smlouvy o dílo ve smyslu § 48 ObčZ, čímž jim vznikla povinnost vrátit si vzájemně vše, co podle zrušené smlouvy dostali (457). Ujednání účastníků o tom, že budou respektovat rozhodnutí Státního zkušebního ústavu, označil za neplatné, ve smyslu § 39 ObčZ, protože svým obsahem odporovalo § 457 ObčZ. Navíc se jím vedlejší účastník (žalobce) vzdával dopředu svého práva a dohoda byla uzavřena pouze pro případ jednoznačného zavinění.

Městský soud, po odvolání obou účastníků, usnesením ze dne 7. 9. 2000, čj. 51 Co 295/2000 - 47, uvedený rozsudek obvodního soudu zrušil. V odůvodnění uvedl, že odstoupení od smlouvy je jednostranným právním úkonem, který lze učinit jen tehdy, je-li tato možnost stanovena zákonem, nebo účastníky dohodnuta. Dodatek ke smlouvě je ale projevem vůle obou účastníků smlouvu okamžitě ukončit. Ve smlouvě o dílo ze dne 26. 3. 1997 nebyla možnost odstoupení od smlouvy sjednána. Právo objednatele odstoupit vyplývá z § 642 ObčZ. Vedlejší účastník (žalobce) od smlouvy jednostranně odstoupil, čímž došlo ke zrušení smlouvy od jejího počátku. Zhotovitel (stěžovatel) může od smlouvy odstoupit jen v případech stanovených zákonem a v řízení nebyly zatím zjištěny skutečnosti, které by prokazovaly, že by i stěžovatel mohl od smlouvy účinně odstoupit. Obvodní soud tak neposuzoval situaci, kdy odstoupil pouze vedlejší účastník, měl posuzovat nárok, který vznikl stěžovateli ve smyslu § 642 odst. 1 ObčZ (náhrada za práce již vykonané a účelně vynaložené

náklady). Ujednání v dodatku ke smlouvě, v němž se vedlejší účastník zavázal nežalovat stěžovatele o náhradu škody, posoudil, shodně s obvodním soudem, jako absolutně neplatné. Další část tohoto ujednání pak městský posoudil jako podmíněné uznání dluhu stěžovatelem. Za situace, kdy se vedlejší účastník domáhá vydání bezdůvodného obohacení, je toto ujednání bez právní relevance. Část dodatku ke smlouvě označil jako podmíněné uznání dluhu stěžovatelem (podmínkou je, že zkušební ústav rozhodne o zavinění). K naplnění odkládací podmínky podle městského soudu nedošlo, protože z posudku vyplývá, že zavinění je především na zhotoviteli betonové podlahy.

V druhém rozsudku ze dne 15. 11. 2001, čj. 42 C 241/98 - 93, posoudil obvodní soud dodatek ke smlouvě ze dne 18. 8. 1997 jako dvoustranný právní úkon - dohodu o zrušení smlouvy ve smyslu § 51 ObčZ . Vyšel z názoru, že i když občanský zákoník výslovně neupravuje možnost zrušení smlouvy dohodou, ze zásady smluvní autonomie (§ 51 ObčZ) lze dovodit, že účastníci smlouvy mohou uzavřít i dohodu o zrušení smlouvy. Pro tento závěr svědčí i argument, že připouští-li právní řád zrušení smlouvy jednostranným právním úkonem, zřejmě připouští zrušení smlouvy i právním úkonem dvoustranným. Na základě zrušení smlouvy vznikla účastníkům povinnost vzájemně si vrátit svá plnění. Právním názorem městského soudu o jednostranném odstoupení od smlouvy se, vzhledem k formulaci dodatku ke smlouvě, necítil obvodní soud vázán.

O odvolání stěžovatele rozhodl městský soud rozsudkem ze dne 16. 8. 2002, čj. 51 Co 178/2002 - 115. K dodatku ke smlouvě uvedl, že posouzení této listiny je problematické, neboť je v ní uvedeno že "strany se dohodly", což by nasvědčovalo správnosti závěrů soudu prvního stupně, je zde ale použito termínu "vypovězení". Z nadpisu uvedeného dodatku vyplývá, že šlo o projev vůle žalobce, což v odvolání údajně stěžovatel (žalovaný) potvrdil. Závěr o možnosti aplikace § 51 ObčZ nepovažuje za správný, protože z obsahu tohoto ustanovení vyplývá, že se týká vzniku, nikoli zániku závazku. Městský soud se vzhledem ke svému závěru o jednostranném odstoupení od smlouvy již nezabýval tím, zda se nejednalo o dohodu ve smyslu § 570 (nahrazení závazku novým) či § 585 (dohoda o narovnání) ObčZ. Podle městského soudu může objednatel odstoupit od smlouvy bez uvedení důvodu (§ 642 odst. 1 ObčZ), nebo je-li zřejmé, že dílo nebude provedeno řádně a včas (§ 642 odst. 2 ObčZ). Tato druhá možnost nastala, podle městského soudu, i v daném případě. Vedlejší účastník (žalobce) odstoupil od smlouvy podle § 642 odst. 2 ObčZ a účastníci jsou si povinni vrátit vše, co dostali. Poukaz stěžovatele na ustanovení § 641 odst. 1 ObčZ , tj. že mu v provedení díla zabránily okolnosti na straně vedlejšího účastníka (jako objednatele), považuje městský soud za nepřijatelný. Stěžovatel, jako zhotovitel, měl naopak podle § 637 odst. 1 ObčZ upozornit na nedostatky materiálu, které znemožňují objednané dílo řádně zhotovit.

Ústavní soud opakovaně ve své judikatuře uvedl, že není vrcholem soustavy obecných soudů (čl. 81 , čl. 90 Ústavy ČR) a není oprávněn zasahovat do jejich jurisdikční činnosti. Proto na sebe nemůže atrahovat právo přezkumného dohledu [viz např. nález sp. zn. III. ÚS 23/93 in Ústavní soud České republiky: Sbírka nálezů a usnesení - svazek 1, C.H.Beck, Praha 1994, str. 40]. To ale platí jen pokud tyto soudy ve své činnosti postupují ve shodě s obsahem hlavy páté Listiny (čl. 83 Ústavy ČR).

Stěžovatel spatřuje porušení svých základních práv jednak v tom, že obvodní soud se neřídil závazným právním názorem městského soudu, vyjádřeném v usnesení ze dne 7. 9. 2000, čj. 51 Co 295/2000 - 47. Toto tvrzení stěžovatele není úplně přesné. Obvodní soud následně doplnil důkazy podle pokynů odvolacího soudu. Názor odvolacího soudu nerespektoval pouze v otázce právní kvalifikace dodatku ke smlouvě ze dne 18. 8. 1997.

Pouze skutečnost, že se obvodní soud neřídil závazným právním názorem městského soudu, zpravidla nestačí, podle názoru Ústavního soudu, k závěru, že došlo k zásahu do ústavně zaručených základních práv stěžovatele. Tímto závěrem však Ústavní soud uvedený postup obvodního soudu neaprobuje.

Porušení svých základních práv vidí stěžovatel také ve způsobu hodnocení důkazů (zejména znaleckých posudků) obecnými soudy. V tomto bodě je stěžovatelův návrh důvodným.

Podstatou sporu vedeného před obecnými soudy bylo posouzení odpovědnosti za právní následky nezdařeného plnění ze smlouvy o dílo, uzavřené mezi stěžovatelem a vedlejším účastníkem podle § 631 a násl. ObčZ, včetně dodatku k této smlouvě ze dne 18. 8. 1997. Městský soud ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že znalecké posudky se staly pro posouzení věci nerozhodnými. Toto tvrzení však neodpovídá skutečnosti. Znalecký posudek byl nezbytný pro závěr o tom, zda plnění ze smlouvy bylo provedeno řádně či nikoli. Městský soud v rozsudku ze dne 16. 8. 2002, čj. 51 Co 178/2002 - 115, se hodnocením znaleckých posudků vůbec nezabýval a rovnou konstatoval, že dílo nebylo provedeno řádně a objednatel tak mohl odstoupit od smlouvy. Jinými slovy, posudky byly pro posouzení věci rozhodnými, ale městský soud je při své argumentaci v rozsudku vynechal. Přitom ve svém zrušovacím usnesení ze dne 7. 9. 2000 souhlasil se soudem prvního stupně v tom, že z posudku ústavu vyplývá, že zavinění je především na zhotoviteli betonové podlahy, který použil pro danou aplikaci nepřipustný beton (viz č. I. 49 spisu).

Městský soud tedy postupoval procesně tak, že zasáhl do ústavně zaručených základních práv stěžovatele. V této otázce odkazuje Ústavní soud na svou bohatou judikaturu, vztahující se k provádění a hodnocení důkazů ze strany obecných soudů (viz např. nález sp. zn. III. ÚS 84/94 in Ústavní soud České republiky: Sbírka nálezů a usnesení - svazek 3, C.H.Beck, Praha 1995, str. 257; sp. zn. III. ÚS 271/96 in Ústavní soud České republiky: Sbírka nálezů a usnesení - svazek 7, C.H.Beck, Praha 1997, str. 153; nález sp. zn. III. ÚS 94/97 in Ústavní soud České republiky: Sbírka nálezů a usnesení - svazek 8, C.H.Beck, Praha 1998, str. 287; nález sp. zn. II. ÚS 215/99 in Ústavní soud České republiky: Sbírka nálezů a usnesení - svazek 18, C.H.Beck, Praha 2001, str. 115; nález sp. zn. I. ÚS 603/2000 in Ústavní soud České republiky: Sbírka nálezů a usnesení - svazek 27, C.H.Beck, Praha 2003, str. 129).

Stěžovatel jako poslední námitku uvedl, že obecné soudy se vůbec nezabývaly otázkou, zda dodatek ke smlouvě ze dne 18. 8. 1997 naplňuje náležitosti dohody o narovnání podle § 585 - § 587 ObčZ.

Ústavní soud zasahuje do interpretace tzv. "jednoduchého" (obyčejného) práva ve zcela výjimečných případech, jsou-li naplněny určité, zřetelně vymezené, podmínky, podrobněji viz nález sp. zn. III. ÚS 74/02 in Ústavní soud České republiky: Sbírka nálezů a usnesení - svazek 28, C.H.Beck, Praha 2003, str. 85.

Ústavní soud se také v několika svých rozhodnutích vyslovil k autonomii vůle, případně ke smluvní autonomii. Podrobněji viz např. nález sp. zn. IV. ÚS 387/99 [Ústavní soud České republiky: Sbírka nálezů a usnesení - svazek 17, C.H.Beck, Praha 2001, str. 3] nebo nález sp. zn. I. ÚS 546/03 [dosud nepublikováno ve Sbírce nálezů a usnesení], ve kterém je mj. konstatováno: "Autonomie vůle a svobodného individuálního jednání je na úrovni ústavní garantována článkem 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. Tento článek Listiny je třeba chápat ve dvojím smyslu. Ve své první dimenzi představuje strukturální princip, podle

něhož lze státní moc vůči jednotlivci a jeho autonomní sféře (včetně autonomních projevů volních) uplatňovat pouze v případech, kdy jednání jednotlivce porušuje výslovně formulovaný zákaz upravený zákonem. Také takový zákaz však musí reflektovat toliko požadavek, spočívající v zabránění jednotlivci v zásazích do práv třetích osob a v prosazení veřejného zájmu, je-li legitimní a proporcionální takovému omezení autonomního jednání jednotlivce. Takový princip je pak třeba chápat jako esenciální náležitost každého demokratického právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy ČR). Ve své druhé dimenzi pak působí jako subjektivní právo jednotlivce na to, aby veřejná moc respektovala autonomní projevy jeho osobnosti, včetně projevů volních, které mají odraz v jeho konkrétním jednání, pokud takové jednání není zákonem výslovně zakázáno. Porušení tohoto práva se orgán státní moci dopustí i tehdy, pokud formalistickým výkladem norem jednoduchého práva odepře autonomnímu projevu vůle smluvních stran důsledky, které smluvní strany takovým projevem zamýšlely ve své právní sféře vyvolat.

Článek 2 odst. 3 Listiny v jeho druhé dimenzi, v níž působí jako základní právo jednotlivce, je pak třeba aplikovat bezprostředně a přímo. V této dimenzi se nejedná o pouhé prozařování jednoduchým právem, nýbrž o subjektivní právo, které působí bezprostředně vůči státní moci. Orgány státní moci jsou proto povinny, při aplikaci jednoduchého práva, současně normy tohoto práva, v nichž se odráží čl. 2 odst. 3 Listiny a čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR jako objektivní ústavní princip, interpretovat rovněž tak, aby nezasáhly do subjektivního práva jednotlivce na autonomii vůle, jež garantuje také čl. 2 odst. 3 Listiny ve své druhé dimenzi.

S přihlédnutím k výše citované judikatuře posuzoval Ústavní soud i projednávaný případ.

V prvním rozsudku, ze dne 3. 2. 2000, hodnotil obvodní soud dodatek ke smlouvě ze dne 18. 8. 1997, tj. ujednání účastníků o respektování rozhodnutí státní zkušebny, jako ujednání neplatné ve smyslu § 39 ObčZ , neboť svým obsahem údajně odporovalo ustanovení § 457 ObčZ. Žalobce se dopředu vzdával svého práva podat žalobu na žalovaného. Účastníci se dohodli na postupu v případě prokázaného jednoznačného zavinění žalovaného, nikoli pro případ, kdy jeho zavinění nebude prokázáno, jak je tomu v daném případě, s ohledem na odborný posudek o kvalitě betonové podlahy v bytě žalobce. V tomto rozsudku tedy obvodní soud posoudil dodatek ke smlouvě jako odstoupení od smlouvy ve smyslu § 48 ObčZ.

Ve svém druhém rozsudku posoudil zmíněný dodatek ke smlouvě již jako dvoustranný právní úkon, tj. jako dohodu o zrušení smlouvy ve smyslu § 51 ObčZ , na rozdíl od soudu městského, který tento právní úkon považoval pouze za jednostranné odstoupení od smlouvy vedlejším účastníkem. Obvodní soud tak jednání obou stran posuzoval v souladu s principem autonomie vůle, zmíněné v ustanovení § 2 odst. 3 ObčZ , který odpovídá ústavně garantované autonomii vůle podle čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR a čl. 2 odst. 3 Listiny . Ovšem tuto autonomii vůle účastníků respektoval jen částečně, nepřihlédl k ní už v otázce dohody o následcích zrušené smlouvy, kdy se strany dohodly na tom, že své nároky odvodí od výsledku znaleckého šetření zkušebního ústavu stavebního. Dohodu v této části označil za absolutně neplatnou, pro rozpor s kogentním ustanovením § 457 ObčZ . Odmítl tedy názor, že bylo v dispozici stran autonomně si vypořádat svá vzájemná práva a povinnosti, protože následky zrušené smlouvy jednoznačně upravuje občanský zákoník.

Městský soud autonomii vůle účastníků sporu pomínil zcela. Nerespektoval ustanovení § 35 odst. 2 ObčZ, který definuje interpretační postup u právních úkonů účastníků

občanskoprávních vztahů. Podobně jako se při vzniku smlouvy setkávají dva jednostranné právní úkony, dochází při dohodě o zrušení smlouvy rovněž k setkání dvou jednostranných právních úkonů. To neznamená, že mj. vzhledem k terminologii obsažené v dodatku ke smlouvě ("...vypovězení..."), lze izolovat jednotlivé jednostranné právní úkony a konstatovat tak, že se jednalo o odstoupení od smlouvy ze strany vedlejšího účastníka (objednatele). Když už městský soud posoudil dvoustranný právní úkon jako jednostranné odstoupení, bylo by v jeho přístupu logické, aby respektoval ustanovení § 48 odst. 2 ObčZ, podle kterého se odstoupením od smlouvy smlouva od počátku ruší, není-li právním předpisem stanoveno nebo účastníky dohodnuto jinak. Jinými slovy, jinou dohodu účastníků o následcích odstoupení městský soud zcela ignoroval. Na jednostranný právní úkon usuzoval městský soud také z vyjádření stěžovatele v odvolání (viz č. l. 98 spisu sp. zn. 42 C 241/98 Obvodního soudu pro Prahu 4). Jeho vůle je však jednoznačně vyjádřena v jeho odporu proti platebnímu rozkazu (viz č. l. 9 uvedeného spisu), je tedy evidentní, že stěžovatel přizpůsobil výklad své vůle ex post až na základě argumentů, které se dozvěděl až v průběhu řízení.

Ústavní soud považuje směr interpretace, kterým se vydal obvodní soud ve svém druhém rozsudku, za správný. Obvodní soud však učinil pouze první krok, když uvedl, že je přípustné, aby se strany dohodly na zrušení smlouvy, jestliže zákon připouští možnost odstoupit od smlouvy jednostranně. Pro takový závěr svědčí podle Ústavního soudu minimálně 2 logické argumenty. Prvním z nich je argumentum a fortiori, konkrétně a minori ad maius: je-li možné od smlouvy odstoupit jednostranně, je tím spíše možné, aby se účastníci vzájemně (dvoustranně) dohodli a smlouvu zrušili. Ve spojení s tímto argumentem pak nastupuje i další: argumentum ad absurdum - bylo by absurdní, aby jednostranně mohl účastník občanskoprávního vztahu něco činit, ale v dohodě s druhým by něco takového činit nemohl. Obvodní soud tak respektoval autonomii vůle výslovně garantovanou v § 2 odst. 3 ObčZ, v čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR a v čl. 2 odst. 3 Listiny. Při hodnocení další části dodatku ke smlouvě autonomii vůle účastníků ignoroval bez rozumného a dostatečného odůvodnění. V daném případě je nutno aplikovat i argumentum per analogiam, ostatně možné použití analogie explicitně připouští i ObčZ v § 853. Je-li tedy možné se podle § 48 odst. 2 ObčZ autonomně dohodnout o následcích odstoupení od smlouvy (smlouva nemusí být zrušena od počátku), je stejným způsobem možné se dohodnout na následcích dvoustranné dohody o zrušení smlouvy (opět s přihlédnutím k výše zmíněným argumentum a fortiori a argumentum ad absurdum). Opačný výklad by popíral jeden ze stěžejních principů utváření občanskoprávních vztahů, ale také práva garantovaná čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR a čl. 2 odst. 3 Listiny. To tedy znamená, že autonomie vůle, specificky ztělesněná v autonomii smluvní, tj. ve volnosti uzavírání smluv, nemůže znamenat pouze volnost výběru typů smluv, výběru spolukontrahenta, utváření obsahu smluv, volnosti formy, ale znamená i možnost svobodně se dohodnout na zániku smluvního vztahu a na případných následcích dvoustranné dohody o zrušení smlouvy (o ukončení smluvního vztahu).

Lze tedy shrnout, že v projednávaném případě měly obecné soudy v několika ustanoveních k dispozici explicitně vyjádřené interpretační postupy [§ 35 odst. 2, § 853 ObčZ], ale i výslovně zmíněné zásady [§ 2 odst. 3 ObčZ], jedná se tedy o situaci, která je značně rozdílná v porovnání s jinými právními odvětvími. Je nutno přiznat, že se jednalo o právně poměrně komplikovaný případ, jehož složitost a nepřehlednost způsobily především smluvní strany volbou ne zcela vhodných formulací. Pro řešení této komplikace mají však obecné soudy jistou výhodu v tom, že jim zákonodárce připravil poměrně účinný interpretační nástroj (v jiných právních odvětvích tak obvykle nečiní), přesto obecné soudy této možnosti nevyužily.

Ústavní soud konstatuje, že v posuzovaném případě došlo ke svévolné aplikaci norem obecného práva ze strany soudů obou stupňů, k aplikaci, již schází smysluplné odůvodnění, resp. propojení s jakýmkoli ústavně chráněným účelem. Naopak interpretaci a aplikaci právních norem, které by takové propojení s ústavně chráněným účelem zajišťovaly, obecné soudy buď pominuly zcela (městský soud) nebo částečně (obvodní soud). Takovou interpretaci byl porušen čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Úmluva"). Nerespektováním autonomie vůle smluvních stran, nebo přímo jejím ignorováním, zejména v případě městského soudu, pak obecné soudy zasáhly do základního práva stěžovatele zaručeného čl. 2 odst. 3 Listiny a čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR.

K námitce stěžovatele, že obecné soudy se nezabývaly otázkou, zda dodatek ke smlouvě nesplňuje náležitosti dohody o narovnání podle ustanovení § 585 a násl. ObčZ, Ústavní soud odkazuje na svou argumentaci shora, ze které vyplývá, proč považuje dodatek ke smlouvě ze dne 18. 8. 1997 za úkon dvoustranný a jaký význam má při tomto výkladu ústavně garantovaná autonomie vůle. Městský soud se bez dalšího odmítl otázkou možné aplikace § 585 a násl. ObčZ zabývat, protože dopředu vyloučil, že by se mohlo jednat o dvoustranný právní úkon a zcela tak ignoroval smluvní autonomii účastníků. Eventuální řešení otázky možné aplikace § 585 a násl. ObčZ, tedy ustanovení obecného práva, bude úkolem obecných soudů.

V souladu s ustanovením § 44 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, se Ústavní soud dotázal účastníků řízení, i vedlejšího účastníka, zda souhlasí s upuštěním od ústního jednání s tím, že pokud se nevyjádří do deseti dnů od doručení výzvy, bude Ústavní soud předpokládat, že s upuštěním od ústního jednání souhlasí.

Stěžovatel a Městský soud v Praze vyslovili souhlas s upuštěním od ústního jednání ve věci, vedlejší účastník a Obvodní soud pro Prahu 4 se ve lhůtě stanovené výzvou Ústavního soudu nevyjádřili, takže Ústavní soud má za to, že s upuštěním od ústního jednání souhlasí.

Ústavní soud vzhledem k výše uvedenému dospěl k závěru, že napadenými rozsudky Městského soudu v Praze ze dne 16. 8. 2002, čj. 51 Co 178/2002 - 115, a Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 15. 11. 2001, čj. 42 C 241/98 - 93, byla porušena základní práva stěžovatele, zaručená čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR, čl. 2 odst. 3 Listiny, čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Ústavní soud proto ústavní stížnosti podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, vyhověl a zrušil napadené rozsudky podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Poučení:

Proti nálezu Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 7. prosince 2004